

propter concupiscentiam, velle quidem bonum, non tamen perficere. « Funt, inquit, itaque in nobis concupiscentie male, quando id quod non licet, libet: sed non perficiuntur, cum legi Dei mente serviente libidines continentur, et bonum fit, cum id, quod male libet, vincente bona delectatione non fit: sed boni perfectio non impletur, quamdiu legi peccati carne serviente libido illic, quamvis contineatur, tamen movetur; non enim opus esset ut contineretur, nisi moveretur. Erit ergo perfectio boni, quando erit consumptio mali; illud erit summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur; tunc enim erit, quando mors non erit, sed summum bonum erit, » etc.

Octavo, cap. xii, docet continentiam luctari non solum contra libidinem, verum etiam contra quoslibet alios concupiscentie motus, eamque illos frenare et compescere. « Continentia, inquit, omnibus prorsus delectationibus concupiscentie, quæ adversantur dilectioni sapientie, coercendis atque sanandis invigilat, ut homo non secundum hominem vivens, jam possit dicere: Vivo autem non ego, vivit vero in me Christus; ubi enim non ego, ibi felicius ego, ut quando secundum hominem reprobos ullus motus exurgit, cui non consentit, qui mente legi Dei servit, dicat etiam illud: Jam non ego operor illud. »

Nono denique, demonstrat per continentiam mortificandos esse concupiscentie motus, tum ne in opus exeant, tum ne voluntas in mente et cogitatione in inhaereat et consentiat, ut iis mortui, Christo et justitiam vivamus. « Mortificate, inquit Apostolus, membra vestra, quæ sunt super

terram, fornicationem, immunditiam, etc. Et quomodo ista mortificentur opere continentie, nisi cum eis mente non consentitur, neque exhibentur eis arma corporis membra? Et quod est vigilantia majore continentie curandum, ipsa etiam nostra cogitatio, si eorum quadam suggestione et quasi susurratione tangatur, tamen ab eis, ne oblectetur, avertitur. »

Presentissimum porro concupiscentie antidotum est cogitatio et inspectio mortis, et morientium, ac mortuorum.

Abbas Elias, apud Sophronium, in *Prælo Spirituali*, cap. x, narrat de se, quod visitatus a femina religiosa, post ejus abitum, gravem senserit tentationem libidinis, a qua victus exiverit ad eam cum illa explendam. « Cum vero, inquit, ferme uno stadio ab ejus adhuc spelæo distarem, urente graviter astu libidinis, repente factus in exstasi, vidi apertam terram, et me hialu terræ absorptum. Aspicioque illic cadavera putrida jacentia et resoluta, et incredibili fetore plena, quemdamque reverendi habitus virum ea mihi demonstrantem, ac dicentem: Ecce istud mulieris est, istud viri, istud pueri; frueri jam ut vis, et quantum libet concupiscentia tua: hujus tamen voluptatis gratia vide quot labores emittere voluisti: vide propter quod peccatum vos ipsos privare vultis regno celorum. Væ humane miserie! propter unius horæ voluptatem tanti laboris mercede frustramini. Ego autem præ nimio furore in terra corrui. Tunc accedens vir ille venerabilis, qui mihi apparuerat, erexit me. Et gratias agens Deo, reversus sum in locum meum. » Plura vide *Numer.* xi, 20 et 34.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hactenus explicavit Apostolus infirmitatem legis, peccati et concupiscentie: hic vires gratie et spiritus Christi explicat, seu quanta bona justis per Christum Christique spiritum dentur.

Primo ergo ex dictis concludit eos qui Christo per fidem et gratiam sunt institi, ab omni culpa et damnatione esse liberos, eos scilicet, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum vivunt.

Unde secundo, vers. 12, multis probat nos secundum spiritum, quem accepimus, debere vivere, spiritum, inquam, adoptionis, in quo clamamus: Abba, Pater, qui nos Deo filios ac futura glorie cum Christo coheredes efficit.

Inde tertio, vers. 19, ostendit, quanta, quamque ambienda sit hæc gloria, utpote ad quam suspirat non solum omnis creatura, quæ in hac vita vanitati subjecta est, sed et hi, qui spiritus primitias acceperunt. Unde, vers. 26, asserit spiritum adjuvare infirmitatem nostram, et postulare pro nobis.

Denique, vers. 28, exaggerat charitatem Dei erga se diligentes, quæ omnia eis cooperantur in bonum, utpote, quos præcevit et prædestinavit conformes fieri Christo, et pro quibus tradidit Christum in mortem. Ex quo, vers. 33, concludit: Quis ergo nos separabit a charitate Christi?

1. Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. 2. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et

mortis. 3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, 4. ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. 5. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapient; qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sentiunt. 6. Nam prudentia carnis, mortis est: prudentia autem spiritus, vita et pax. 7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. 8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. 9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. 10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem. 11. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. 12. Ergo, fratres, debitoris sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. 13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. 14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. 15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater). 16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. 17. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compatimur, ut et conglorificemur. 18. Existimo enim quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. 19. Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat. 20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe: 21. quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. 22. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc. 23. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri. 24. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat? 25. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. 26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid scimus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 27. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis. 28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. 29. Nam quos præcevit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. 30. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit. 31. Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos? 32. Qui etiam proprio Filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? 33. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. 34. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. 35. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? 36. (Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: aestimati sumus sicut oves occisionis.) 37. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. 38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus: neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, 39. neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

1. NIHIL ERGO DAMNATIONIS (nihil damnatione dignum, nihil damnabile, nulla damnabilis culpa: ita Concilium Tridentinum, sess. III, can. 3, etiam si motus concupiscentie sentiant) EST IN QUI SUNT IN CHRISTO JESU, — id est, qui sunt iustificati, Christoque in baptismo insiti per fidem, spem et charitatem. Cum iustitia ergo non consistit reatus culpa damnabilis, sed bene reatus poenae, puta obligatio ad poenam temporalem. Hinc patet primo, nec concupiscentiam, nec aliud quippiam in re nata esse peccatum damnatione dignum; secundo, gratiam iustificatam et baptismum non tantum togere aut radere peccata, sed eradere omnino et tollere, ac tertio, vere nos iustificari, non tecte, non imputative.

Dices: Quomodo ergo dicit S. Augustinus, lib. I *Contra duas epist. Pelag.*, cap. XIII, concupiscentiam in sensu transire reatu, manere acta?

Respondio: Jensus est, concupiscentiam, quae peccatum originale erat, vel potius cum eo conjuncta erat, reatu peccati hujus in baptismo absterso, remanere actu. Patet enim culpa peccati originalis in baptismo remissa, concupiscentiam actu remanere ad luctum. Videtur enim S. Augustinus putasse concupiscentiam in non renatis esse peccatum originale, cujus contrarium multi doctores docent, idque videtur verum. Videtur enim peccatum originale, uti et habituale, consistere non in ipsa concupiscentia, sed in morali aversione a Deo, quae remanet ex actu praeterito, vel Acte, vel proprio; sicque explicari potest S. Augustinus, ut hanc aversionem vocet reatum cum concupiscentia conjunctum, qui transit, cum in baptismo tollitur et remittitur, remanente nihilominus ipsa concupiscentia.

Primum originale non concupiscentia, sed moralis aversione a Deo.

2. LEX SPIRITUS VITAE IN CHRISTO JESU (id est, per Christum Jesum) LIBERAVIT ME A LEGE PECCATI ET MORTIS. — Pro liberavit Tertullianus, lib. *De Resurrect. carn.*, cap. XLVI, legit *manumisit*. Paulinus enim quae mancipia peccati et mortis, sed a Christo manumissi et libertate donati sumus.

Jam « lex spiritus vitae, » id est *lex spiritus vivificantis*, puta, lex gratiae et charitatis per Christum liberavit me a lege peccati et mortis, hoc est, a dictamine, jure, dominatu, reatu concupiscentiae; ut, licet eam sentiam, non tamen consentiam. Ita S. Augustinus, lib. I *Contra duas epist. Pelag.*, cap. X, Theophylactus, Anselmus et alii. Est enim concupiscentia lex peccati, quia est fomes, ut dixi, ad peccatum sollicitans: consequenter est lex mortis, quia *stipendium peccati est mors*.

Alii, « a lege peccati, » id est, inquit, a lege Moisi, quae occasio erat peccati et mortis. Sic enim eam vocat cap. VII, vers. 6. Verum prior sensus videtur planior et germanior; nam paulo ante, cap. praeced. vers. 23 et ultim., concupiscentiam vocavit legem peccati; de lege vero proprie dicta absolute subdit Apostolus dicens:

3. NAM QUOD IMPOSSIBILE ERAT LEGI (Mosaicae, etiam naturali et decalogo, IN QUO INFIRMABATUR

lex peccati dicitur significatio in peccato.

PER CARNEM. — *g. d.* Quatenus lex impotens erit et invalida propter carnem nostram peccato et concupiscentia infectam, quae sanare non poterat. Ita Theophylactus. Aliter Origenes, qui per « carnem » intelligit crassam, litteralem et carnalem legem intelligentiam; atque istam legem imitatem et impotentiam in eo collocat, quod impossibile fuerit legis ceremonias omnes secundum carnem, id est secundum litteram, observare. Verum hic sensus impertinens videtur et improprius. Ista enim infirmitas non legis erat, sed hominis.

DEUS FILIUM SUUM MITTENS (Graeco *πέμψας*, id est cum misisset, *g. d.* misso Filio) IN SIMILITUDINE CARNIS PECCATI. — id est, *carnis peccatricis*, *g. d.* Deus mittens Filium suum, praestitit et supplevit legis et carnis impotentiam; vel hebraismo, mittens, id est misit Christum, ut assumeret carnem humanam similem carni peccatrici aliorum hominum. Ita Theophylactus. Scilicet Christus natus est mortalis, vita nostrae aeternae mortemque est passus, quae debentur peccatoribus. Unde et per anem serpentem a Mose erectum, Num. XXI, praesignatus est, utpote qui cum videretur habere venenum peccati, revera tamen non habere.

Quare non bene Commentarius Hieronymo ascriptus: caro peccati, id est, ait, in qua erat non peccatum, sed proclivitas ad peccatum. Perperam etiam Manichaei similitudinem carnis peccati, carnem non veram, sed apparentem et similem vere interpretantur: quia Christus, inquit, non veram, sed phantasticam carnem assumpsit. Nam, ut bene annotavit S. Basilius, *epist. 63*, non ait Apostolus: in similitudinem carnis humanae, sed carnis peccati; et Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.*, cap. XIV: « Similitudo, inquit, ad titulum peccati pertinet, non ad substantiae mendacium. Nam hoc addidisset, peccati, si substantiae similitudinem vellet intelligi, ut negaret veritatem. Tantum enim *carnis* posuisset, non et *peccati*: cum vero sic struxit, *carnis peccati*, et substantiam confirmavit, id est carnem, et similitudinem ad vitium substantiae retulit, id est ad peccatum. » Et paulo ante: « Voluit Deus peccati carnem simili substantia redimere, id est carnea, quae peccatrici carni similis esset, cum peccatrix ipsa non esset. Nam et haec erit Dei virtus, in substantia pari perficere salutem. »

ET DE PECCATO DAMNAVIT PECCATUM IN CARNE. — S. Augustinus, lib. III *Contra duas epist. Pelag.*, cap. VI, tres affert expositiones, quarum prima est: « de peccato, » id est, *per peccatum*, hoc est, hostiam expiatriam peccati, scilicet, per corpus suum crucifixum, damnavit, id est abolevit, sustulit peccatum. Sic etiam Origenes. Ita enim alii suspice peccatum metonymice significat hostiam destinatam expiando peccato, ut dicam II *Cor. V*, vers. ultimum.

Secunda est: « de peccato, » id est, *per peccatum*

Christo serpens assum cum v. dereta, habes venenum peccati, non habet.

Coniunctio carnis peccati Hieronymo et Manichaeorum et Marcionis haeresis circa Christi humanitatem.

Judeorum, quo Christum crucifixerunt, deletum est peccatum.

Tertia, « de peccato, » id est, *per carnem Christi*, quae similis erat carni peccati, delevit peccatum. Sed repugnat Graecum *κατ'*, quod non *per*, sed *de* significat.

Quarta epistola Anselmi.

Quarta est Anselmi: « de peccato, » id est *pro peccato*, vel propter peccatum expugnandum et abolendum, « damnavit, » id est destruxit et sustulit « peccatum in carne » sua moriens (1): sed Graecum *κατ'* non significat *propter*. Adde, quod hic sensus tautologicus videatur.

Quinta Theophylacti.

Quinta est Theophylacti: « de peccato, » id est, *pro peccato*, vel propter peccatum expugnandum et abolendum, « damnavit, » id est destruxit et sustulit « peccatum in carne » sua moriens (1): sed Graecum *κατ'* non significat *propter*. Adde, quod hic sensus tautologicus videatur.

Sexta Hilarii.

Sexto, Hilarius in *Psal. LXVII*: Christus, inquit, damnavit peccatum, id est *diabolum*, « de peccato, » in carnem Christi admissio, quia ejus mortis fuit auctor. Sed hoc quoque incommodum et durum videtur, ut scilicet ipse demon dicitur peccatum, cum peccatum paulo ante et passim hic proprie capiatur.

Septima epistola Anselmi.

Septimo, optime S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus: Christus, inquit, in carne patiens et moriens damnavit et sustulit peccatum, quasi reum peccati, eo quod injuste vim intulerit Christo, illumque occidit innocentem, eo quod videret eum habere similitudinem carnis peccati: haec enim de causa juste peccatum suo domino, quod habebat in alios homines, privatum est. Qui enim manum extendit in aliena, juste privatur suis. Est propositio: peccatum enim quasi tyrannus hic regno privatur. Sic Christus morte sua damnavit et occidit mortem. Simile est *Joan. XVI*, 8, ubi dicitur, quod Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, de justitia et de judicio.

4. UT JUSTIFICATIO LEGIS IMPLERETUR IN NOBIS. — *g. d.* Ut totum quod lex praecipit, quasi justum et debitum, impleverimus. Alii *δικαιοσύνη* pro *δικαιοσύνη* accipiunt, *g. d.* Ut justificatio a peccatis quam lex exigebat, impleteretur in nobis, et hoc planius est. Hinc patet per solam naturam et legem, sine gratia Christi, hominem in hac corruptione non posse totam legem totumque decalogum implere.

5. QUI SECUNDUM CARNEM SUNT, QUAE CARNIS SUNT, SAPIUNT (id est cogitant, amant, querunt, iisque se pascent et oblectant); QUI VERO SECUNDUM SPIRITUM SUNT (homines spirituales, secundum spiritum viventes), QUAE SUNT SPIRITUS, SENTIUNT, — id est, *sapiunt*: Graece enim idem est verbum quod ante, scilicet *συνενοεω*, *g. d.* Homines carnales bona carnalia sectantur, probant, eligunt, ambiunt: spirituales vero spiritualia ambiunt, ut scilicet per legem charitatis sua studia, curas et actiones dirigant.

Carnes vero et spirituales dicitur.

(1) Ita et Allio: Et peccati causa (ad expianda peccata) condemnavit, vi sua privavit peccatum (concupiscentiam) quod se per carnem exserit, id est, destruxit vitam trararum cupiditatum in nobis.

rigant; ut motibus et instinctibus Spiritus Sancti obsecundent, et secundum illos vitam et mores componant; ut bona non terrena, sed spiritualia et aeterna adament, omnique studio conquirant; et enim sentire et sapere hic actiones sunt non tam intellectus, quam appetitus et voluntas.

6. NAM PRUDENTIA CARNIS, MORS EST, — id est sapere ac vivere secundum carnem mortem affert tum corporis, tum animae; tum praesentem, tum maxime aeternam. Hic sensus patet ex textu graeco, vers. 5, ubi *επινοια* et *σοφια*, est *sapere carnalia*. Unde *επινοια*, vocat hanc prudentiam, sive sapientiam, id est hoc sapere. Sic prudentia spiritus est sapere et vivere secundum spiritum. Unde eandem prudentiam, vers. seq., *sapientiam* vocat. Ibi enim in Graeco idem est *επινοια*. Idem ergo hic sunt haec quatuor, scilicet sapere, sentire, sapientia et prudentia: quae non aliud significant quam amorem, affectum, curam et studium carnis, id est rerum carnalium; vel spiritus, id est rerum spiritualium.

Prudentia carnis est sapere carnalia.

Nota vocem causalem *nam*: ex illa enim patet Apostolum hic dare causam praecedentium, scilicet illius quod dixit vers. 4, justificationem legis impleri in iis qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant. Causa haec est, quod prudentia, id est, amor et studium carnis mortem afferat: inde enim sequitur eandem, non iustitiam, sed peccatum afferre: peccatum enim mortis est causa, et inseparabiliter cum morte conjunctum; prudentia vero et studium spiritus, vitam et pacem affert: inde enim sequitur eandem afferre quoque iustitiam, utpote quae vite est causa, et necessario cum vita et pace conjuncta est.

Prudentia carnis mortem, prudentia spiritus vitam operatur.

« Prudentia carnis, inquit Anselmus, est cor machinationibus legere, sensum verbis valere, quae falsa sunt vera ostendere, quae vera sunt fallacia demonstrare, honorum culmina querere, adepta temporalis gloriae vanitate gaudere, irrogata ab aliis mala multipliciter reddere; cum vires suppetunt, nullis resistentibus cedere; cum virtutis possibilitas deest, quicquid explere per malitiam non valet, hoc impacifica bonitate simulare. Prudentia vero spiritus, id est iustorum sapientia, est nihil per ostensiones fingere, sensum verbis aperire, vera, ut sunt, diligere, falsa evitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere, nullam injuriam ultionem querere, pro veritate contumelias pati, lucrum putare. » Ubi nota, haec tantum esse partem prudentiae carnis, illaque apud Latinos proprie vocari prudentiam carnis: nam Graecum *επινοια*, ut dixi, ad omnes carnales affectiones, sapores et amores se extendit.

Prudentia carnis pulchre describitur.

Prudentia spiritus quid sit.

PRUDENTIA AUTEM SPIRITUS (EST) VITA ET PAX. — Id est, sapere, amare, sectari spiritualia, vitam aeternam et pacem, id est omnium bonorum proventum et tranquillam possessionem conciliat, *Rom. II*, 7.

7. QUONIAM SAPIENTIA CARNIS (sapere carnalia)

132 COMMENTARIA IN EPISTOLAM AD ROMANOS, CAP. VIII.

INIMICA EST DEO. — Dat hic causam cur prudentia et sapientia carnis non vitam, sed mortem afferat, quia nimirum ipsa inimica est Deo et legi divine: vita autem nostra anima, maxime beata, a Deo pendet, et donatur Deo amicis, non inimicis: nam inimicos suos Deus eterna morte punit.

8. QUI AUTEM IN CARNE SUNT (qui carnis affectibus serviunt eosque explent, qui carnaliter vivunt), DEO PLACERE NON POSSUNT. — Ti autem capitulum pro enim (1): dat enim hic causam cur prudentia et sapientia carnis inimica sit Deo, quia nimirum Deus, qui purissimus est spiritus, impuros carnis affectus et opera odit et execratur, quo fit, ut ii qui carnales sunt, Deo placere non possint.

9. VOS IN CARNE NON ESTIS, SED IN SPIRITU. — q. d. Vos carnales non estis, carnalia non queritis, non amatis, sed spiritualia: anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. Ita S. Leo, serm. 1 De Resurrectione: « Quamvis, inquit, se salvi facimus, et corruptibilem adhuc carnem mortalemque gestamus, recte tamen dicimur in carne non esse, si carnales nobis non dementur affectus: et merito ejus rei deponimus nuncupationem, cuius non sequimur voluntatem. »

SI TAMEN SPIRITUS DEI HABITAT IN VOBIS. — Ecce quid sit esse in spiritu, nimirum Spiritum Dei non transire, sed habitare sedemque permanentem figere in aliquo.

Nota, Spiritus hic tam Spiritum Sanctum, quam spiritum charitatis et gratiae nobis a Spiritu Sancto communicatur et infusus significat: hic enim ab illo separari nequit; nam Spiritus Sanctus per spiritum gratiae inhabitat in anima nostra. Pulchre S. Augustinus in Sententis, num. 168: « Sicut, ait, non est a carne, sed supra carnem, quod facit eam vivere; sic non est ab anima, sed supra animam, quod eam facit beate vivere: quia ut vita carnis anima est, ita beata vita hominis Deus est. »

SI QUIS AUTEM SPIRITUM CHRISTI NON HABET, HIC NON EST EJUS. — Nota hic, eundem esse Spiritum Christi et Dei, et consequenter Christum esse Deum. Rursum, si hic est Spiritus Christi, a quo ac Dei, ergo Spiritus Sanctus a Filio aequae ac a Patre procedit, inquit S. Ambrosius, lib. III De Spiritu Sancto, cap. IX. Examine hic quisque, an sentiat in se spiritum, affectus, amores et studia, quos in se habuit vitaeque sua expressit Christus, ut videat an ipse sit Christi, an vero mundi, vel diaboli. Spiritus enim Christi humilis et celestis est; spiritus mundi vanus, terrenus et carnalis; spiritus diaboli superbus est, arrogans et invidus.

SI CHRISTUS IN VOBIS EST, — per Spiritum suum Sanctum, ejusque gratiam et charitatem.

10. CORPUS QUIDEM MORTUUM EST PROPTER PECCA-

(1) Rectius, pro igitur: deducuntur enim haec e superioribus. Ita Allioi.

Causa ob quam providentia carnis sit Deo inimica.

Vers. 9.

Spiritus Sanctus hic et dona legitur per spiritum si significatur.

Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit.

TUM. — a Corpus mortuum, a Graece est νεκρόν, id est mortale, mortis necessitati subiectum.

Notat S. Augustinus, contra Pelagianos et Philosphos, qui docent hominem etiam lapsum moriturum, et mori ex naturae necessitate (quod idem docuit Eugebinus in Genes. II), hic ab Apostolo dici corpus mortuum, non propter naturam, sed propter peccatum. Secundo, dici mortuum, non mortale, quia ante lapsum poterat esse mortale, licet non moriturum, si nimirum in innocentia perseveraret. Mortuum ergo est post peccatum, id est mortis necessitati factum est obnoxium, ita brevi et certo, ut quasi jam habeatur et dicatur mortuum. Ita S. Augustinus, lib. I De Peccat. merit. cap. IV.

SPIRITUS VERO VIVIT PROPTER JUSTIFICATIONEM. — Legit noster Interpres ζῆ, id est vivit. Jam legitur ζῶν, id est vita, q. d. Spiritus Sanctus, qui in se est vivens, ipsaque vita essentialis et increata, est causa vitae nostrae spiritualis, eamque nobis communicat, dum nos facit vivere vitam non carnis, sed spiritus in charitate et gratia. Ita legitur et intelligitur S. Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus et alii: et huius sensui favent sequentia. Nam vers. seq., spiritus intelligitur non noster, sed Spiritus Sanctus idem, ut videtur, qui hic.

Verum noster Interpres, Origenes et Theodoretus legunt, « spiritus vivit, » id est mens nostra vivit, tum jam vita gratiae; tum vivit, id est vivit vita gloriae in resurrectione: sicut corpus jam mortuum est propter peccatum. Vivit, inquam, « propter justificationem: » Graece δὴ δικαιώσεως, id est propter justitiam, ut nimirum serviat justitiae, inquit Origenes. Putat enim ipse se propter significare hic causam finalem. Verum aptius se propter, vel propter (utrovis enim modo veritas) significat vel causam formalem (vite enim spiritualis causa formalis est justitia, sive gratia infusa), vel meritoriam, hoc sensu, q. d. Vivit, id est vivit, corpus nostrum in resurrectione et caelo propter justitiam. Justitia enim meretur hanc vitam, illius enim merces et praemium est gloria et vita aeterna. Pari enim modo dicitur corpus mortuum propter peccatum, quia scilicet merito, vel potius demerito peccati poenam mortis incurritur.

11. QUOD SI SPIRITUS EJUS (Spiritus Patris) HABITAT IN VOBIS: QUI SUSCITAVIT JESUM A MORTUIS (ipse Deus Pater), VIVIFICABIT ET MORTALIA CORPORA VESTRA, PROPTER INHABITANTEM SPIRITUM EJUS IN VOBIS. — « Vivificabit, » nimirum in resurrectione, hoc est, donabit vobis corpora immortalia et gloriosa: nam alioquin et reprobi tunc vivificabuntur, sed ad poenam.

Nota se propter inhabitantem Spiritum. Hinc enim patet Spiritum Sanctum per spiritum charitatis in nobis inhabitantem esse causam resurrectionis et vite gloriosae. Est enim hic Spiritus in se vita, omnia animans, vegetans et vivificans; ac proinde Christi corpus, ita et nostrum vivificabit in usque

Ita monuitur, sed peccata in nobis est obnoxia.

Vers. 13.

Sex argumenta, quibus esse debetis Apostolus, tunc vivendum non secundum carnem, sed spiritum.

Primum. Secundum. Tertium.

Quartum. Quintum.

Septimum.

Vers. 14.

Justitia, et Spiritus Sanctus.

In nobis resurrectione, si ipse in nobis inhabitat. Significat ergo hic Paulus justitiam esse causam moralis et meritoriam resurrectionis. Ita Molina De Operibus sex dierum, disp. XXVIII (1).

12. ERGO DEBITORES SUMUS NON CARNI, UT SECUNDUM CARNEM VIVAMUS. — Supple, sed debiores sumus spiritui, ut secundum spiritum vivamus.

Nota se ergo: colligit enim Apostolus hanc conclusionem ex dictis, q. d. Dixi haec vobis non esse in carne, sed in spiritu, et a Christo translatum esse a carne ad spiritum: Christus enim novam spiritus vitam induxit. Ergo cum in baptismo nos obstrinxerimus Christo, quasi parenti et capiti nostro, sequitur pariter nos obstrictos et debiores esse non carni, ut carnaliter, sed spiritui, ut spiritualiter vivamus: Christus enim est et vivit non in carne, sed spiritu.

13. SI SECUNDUM CARNEM VIVERITIS, MORIEMINI; SI AUTEM SPIRITU (PER SPIRITUM) FACTA CARNIS MORTIFICAVERITIS, VIVETIS. — Probat hic Apostolus sex argumentis, Christianis esse vivendum non secundum carnem, sed secundum spiritum; eaque proponit sex seqq. versibus. Primum est hoc versu: quia si secundum carnem vivat, morientur morte gehennae et aeterna; si autem secundum spiritum vivat, non morientur, sed vivent vita beata et aeterna.

Secundum est vers. 14, quia si secundum spiritum vivat, et dicentur et erunt filii Dei.

Tertium est vers. 15, quia ad hoc accepterunt spiritum adoptionis, ut nimirum secundum spiritum vivat.

Quartum est vers. 17, quia si id faciant, erunt heredes Dei.

Quintum est vers. 18, quia non sunt condignae passionem, quas pro vita spirituali tendenda patimur, ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.

Septimum indicat vers. 20, quia alias, si non spiritu, sed carni et creaturis serviant, servant vanitatem: omnis enim caro et creatura vanitatis et corruptioni subiecta est.

Pulchre S. Augustinus, serm. 13 De Verbis Apostoli: « Epicurei, inquit, posuerunt suam beatitudinem in carne carnisque voluptatibus; Stoici in anima, puta in virtute sua. Dicebat Epicureus: Mihi frui carne bonum est; dicebat Stoicus: Mihi frui mea mente bonum est; dicebat Apostolus: Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Errat Epicureus, fallitur Stoicus. Tunc enim recte anima vivit, si non secundum carnem, nec secundum seipsam, sed secundum Deum vivat. Sicut enim anima carnis, ita Deus anima est vita. »

Nota se mortificaveritis. Vivunt enim in appetitu nostro carnalia desideria atque concupiscentiae, quibus vitaliter concupiscimus vina,

(1) Alii: corpus, id est natura vestra villosa, vos morti dicitur propter peccatum, id est concupiscentiam; et se spiritus, pars nobilior, vivit propter justificationis gratiam.

veneres, honores aliasque res carnales. Sed haec ipsa per continentiam et mortificationem domanda, frenanda, eradicaenda sunt, is scilicet resistendo, eaque superaddendo; quod fieri nequit, nisi haec desideria mortificemus, id est mortem iis afferamus. Mori enim debent, ut amplius non vivant, sed vivat in nobis virtus et continentia.

Atque hinc est quod hic concupiscentiae, utpote vitales, sine magno animae sensu et dolore mortificari nequeant. Magis enim vitaliter inhaerent animae, quam dens capiti, imo quam anima ipsi corpori: si ergo dens a maxilla, et anima a corpore evelli nequit sine ingenti dolore, sequitur concupiscentias quoque haec vitales ex appetitu et anima sine ingenti dolore evelli non posse: necesse est enim, ut tam hic, quam ibi mors et dolor mortis interveniat.

14. QUI CUMQUE SPIRITU DEI AGUNT (non ut bruta, sed ut homines ratione et libertate praediti), SI SUNT FILII DEI. — Unde S. Augustinus, serm. 13 De Verbis Apostoli: « Dicit, inquit, mihi aliquis: Ergo agimur, non agimus. Respondeo, imo et agis et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei, qui te agit, adiutor est agentibus. Nemo autem agitur, si ab illo nihil agatur. Spiritus enim adiuvat infirmitatem nostram. » Idem, lib. De Corrupt. et Gratia, cap. II: « Intelligat, inquit, si filii Dei sunt, se spiritu Dei agi, ut quod agendum est agant; et cum egerint, illi a quo aguntur, gratias agant. Aguntur enim, ut agant, non ut ipsi nihil agant, et ad hoc eis ostenditur, quid agere debeant; ut quando id agunt, sicut agendum est, id est cum dilectione et delectatione justitiae, suavitatem quam dedit Dominus, ut terra eorum daret fructum suum, accepisse se gaudeant. » Vide eundem de Pugna animae, tom. IX. Sicut ergo Augustus ad heroica fortitudinis opera patranda spiritu Dei correptus agebatur, unde antequam ea aggredereetur Samson, dicit sacra Scriptura: « Irruit spiritus Domini in Samson; » ita pariter justus et sancti ad spiritualia opera, utpote heroica opera, spiritu Dei aguntur.

15. NON ACCEPITIS SPIRITUM SERVITUTIS IN TIMORE. — Graece sic est, id est ad timorem, q. d. ait S. Chrysostomus et Theodoretus: Non accepitis spiritum servorum ad timendum, ut Judei, qui metu poenae a peccatis coercerantur; ut timore suppliciorum adigendi sitis ad legem Dei implendam.

Quaeres: Quis sit hic spiritus timoris? Est lex, ait S. Augustinus, serm. 13 De Verbis Apostoli. Secundo et planius, est Spiritus Sanctus, inquit Anselmus, qui Judeis dedit legem timoris, quasi servis; nobis autem dat spiritum amoris, gratiam et veniam, quasi filiis. Tertio et planissime, spiritus timoris est spiritus servilis, quem acceperunt Judei, ut quasi servi legi obedirent. Spiritus ergo timoris est ipse timor Judeis a Deo injectus, qui eos quasi servos agebat et impellebat, ad implendum id quod praecipitum erat, quique

Quia concupiscentiae vitales inhaerent animae, magno dolore evelli nequeunt.

era. 14.

Agitur et agitur, non agitur, nisi agatur.

Spiritus timoris tripliciter patitur hic significatur.

eos cohibebat ab opere externo contra legem patrandi; sed internam cupiditatem compescere et evellere non poterat.

ACCEPISIT SPIRITUM ADOPTIONIS FILIORUM, IN QUO CLAMAMUS: ABBA, PATER. — « Spiritum adoptionis, id est *spiritum et gentium Spiritus Sancti*, vel potius ipsamet Spiritum Sanctum, per quem adoptati sumus in filios Dei. Nam de Spiritu Sancto subdit, quod testimonium reddat spiritus nostro, quod sumus filii Dei. Unde ex hoc loco nota: Filiatio et adoptio nostra in eo videtur consistere, quod, sicuti Deus Christo homini dedit seipsum, id est deitatem et Verbum, ut hunc hominem qui dicitur Christus, faceret Filium Dei: ita nobis dat Spiritum Sanctum, ejusque deitatem, ut nos faciat suos filios, nosque adoptet. Sic enim apud homines pater dicitur, qui naturam suam filio communicat. Cum ergo pari modo Deus dando nobis Spiritum Sanctum, naturam suam divinam nobis communicet, sequitur eum tunc nos facere et adoptare in filios. In Eucharistia dat quidem nobis seipsum Filius, utaque natura, sed ad cibum proprie, non autem ad generationem, vel adoptionem, uti in justificatione facit Deus et Spiritus Sanctus. Porro Spiritus Sanctus nos sibi in filios adoptat dupliciter: primo, per gratiam, quasi accidentaliter; secundo, per naturam, quasi substantialiter. In justificatione enim ipsa natura et substantia deitatis se homini communicat, miroque modo eidem se unit, ut docet Franciscus Suarez, lib. XII *De Deo trino et uno*, cap. v. De qua re plura dixi *Osee*, cap. 1. 10, ac rursus dicam II *Petri* 1, 4, ad illud: « Ut efficiamini divinæ consortes nature. »

In quo (per quem Spiritum Sanctum) CLAMAMUS (non voce, sed filiali et fiducia affectu): ABBA (id est), PATER, — præ dulcedine et teneritudine amoris, quasi infantes teneri, qui carissimum parentem balbutientes blandula et iterata voeula compellere solent: Pater, pater. Hinc et maxime ex vers. 26 patet, ait S. Augustinus, *epist.* 103: « Quod sicut sine spiritu fidei non est quisquam recte crediturus, ita sine spiritu orationis nemo est salubriter oraturus »

Nola hic, gratiam et adoptionem, *ἁγίου* operationes et effectus, licet communes sint SS. Trinitati, appropriari tamen Spiritui Sancto, quia Spiritus Sanctus procedit per voluntatem et amorem, et primus ac notionalis est amor; alioqui re ipsa, sicut se dat et communicat justus Spiritus Sanctus, sic et Pater et Filius, eosque SS. Trinitas sibi in filios adoptat, in iisque habitat. Hoc est enim quod dicitur *Joan.* XIV, 23: « Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. »

ABBA, PATER, — ὁ πατήρ, id est pater, est nominativus, quem ad auxesim, pro vocativo hic poni putat Syrus. Verit enim ipse *אבא אבא*, abba, abba, id est abba, pater noster.

Secundo et proprie, q. d. Paulus: *Abba*, quod significat pater. Pater enim nominativus est casus,

Quid requiritur ad spiritualitatem generatorem?

additurque ut explicet Hebræorum, vel potius Chaldeum *Abba*. Unde Biblia Regia et Romana: *pater* includunt parenthesi. Sic dicitur *Joan.* 1, 38: « Rabbi (quod dicitur interpretatum magister): » et *Joan.* IX, 7: « Siloe (quod interpretatur Misus). » Alludit enim Paulus hic ad Evangelium S. Marci, quod Romæ sciebat esse conscriptum notumque Romanis. Nam *Marci* IV, 36, dicitur *Abba* (scilicet id est), pater. Christus enim non dicitur Græce, vel Latine: *pater*, sed tantum dicitur Hebraice, vel potius Syro-chaldaice, *ἄββα*, quod explicat Marcus dicens, *pater*. Tangit autem has duas linguas Apostolus hic, et ad *Galat.* IV, 6, ait S. Augustinus, *De Spirit.* et *Lett.*, cap. XXXII, et Anselmus, ad hoc ut significetur idem esse Deus, eademque apud Deum esse adoptio Judæorum et Gentium. *Abba* enim Judæorum, *pater* Græcorum et Gentium est idioma et vox.

16. IPSE SPIRITUS TESTIMONIUM REDDIT SPIRITU NOSTRO, QUOD SUMUS FILII DEI. — « Testimonium reddit, » Græce *μαρτυρεῖ*, id est *testificatur spiritui nostro*. Quod primo, sic potest accipi, quasi verbum compositum ponatur pro simpliciter, ut *testificatur* idem sit, quod *testificatur*, ut vertit noster Interpres, et Græci.

Secundo, potest accipi proprie, ut *testificatur* idem sit, quod *simul cum spiritu nostro testatur*, quasi duos hic testes filiationis nostræ producat Paulus, nimirum Spiritum Sanctum et spiritum nostrum, q. d. Spiritus Sanctus simul cum spiritu nostro testificatur nos esse filios Dei, scilicet dum nos excitat et spiritum nostrum, ut dicamus: *Abba*, pater.

« Spiritus Sanctus, inquit Bernardus, serm. 2 in *Pentecost.*, donat anime, primo, dignus salutis, scilicet testimonium quod filius Dei s. s.; secundo, robur vite, ut in laboribus, vigiliis et in omnibus observantiis delectabiliter incedas; tertio, scientiæ lumen, ut cum omnia bene feceris, te servum inutilem putes, et quidquid boni in te invenieris, illi tribuas, a quo omne bonum est. »

Nota: hoc testimonium Spiritus Sancti, quod nobis testatur nos esse filios Dei, non est certum certitudine fidei, ut volunt heretici; hoc enim damnat Concilium Tridentinum, et Apostolus, I *Cor.* IV, 3, et alibi; nec etiam certum est certitudinem infallibili, ut volunt Catharini et Cajetanus; sed tantum certum est certitudine conjecturali, que tamen certitudo cum sanctitate crescit, adeo ut Andreas Vega, Ruardus, et eos secuti Pererius putent aliquos viros valde sanctos sine speciali Dei revelatione, ex signis et affectibus Spiritus Sancti, quos valde crebros, claros et efficaces in se experiri, habere certitudinem non quidem infallibilem, ita ut ausint jurare se esse in gratia Dei, sed talem et tantam, que omnem metum et formidinem oppositi excludat non solum ab affectu et fiducia, sed etiam ab intellectu et persuasionem: ita ut tales tam certo sciant se esse in gratia Dei, quam certo scimus

Triplex locum, quotiens in pater dicitur Spiritus Sanctus.

Testimonium Spiritus Sancti, quod nobis testatur nos esse filios Dei, non est certum certitudine fidei, ut volunt heretici; hoc enim damnat Concilium Tridentinum, et Apostolus, I Cor. IV, 3, et alibi; nec etiam certum est certitudinem infallibili, ut volunt Catharini et Cajetanus; sed tantum certum est certitudine conjecturali, que tamen certitudo cum sanctitate crescit, adeo ut Andreas Vega, Ruardus, et eos secuti Pererius putent aliquos viros valde sanctos sine speciali Dei revelatione, ex signis et affectibus Spiritus Sancti, quos valde crebros, claros et efficaces in se experiri, habere certitudinem non quidem infallibilem, ita ut ausint jurare se esse in gratia Dei, sed talem et tantam, que omnem metum et formidinem oppositi excludat non solum ab affectu et fiducia, sed etiam ab intellectu et persuasionem: ita ut tales tam certo sciant se esse in gratia Dei, quam certo scimus

Testimonium Spiritus Sancti et quæ conjuncta habet in certitudine et Græcæ.

Testimonium Spiritus Sancti, quod nobis testatur nos esse filios Dei, non est certum certitudine fidei, ut volunt heretici; hoc enim damnat Concilium Tridentinum, et Apostolus, I Cor. IV, 3, et alibi; nec etiam certum est certitudinem infallibili, ut volunt Catharini et Cajetanus; sed tantum certum est certitudine conjecturali, que tamen certitudo cum sanctitate crescit, adeo ut Andreas Vega, Ruardus, et eos secuti Pererius putent aliquos viros valde sanctos sine speciali Dei revelatione, ex signis et affectibus Spiritus Sancti, quos valde crebros, claros et efficaces in se experiri, habere certitudinem non quidem infallibilem, ita ut ausint jurare se esse in gratia Dei, sed talem et tantam, que omnem metum et formidinem oppositi excludat non solum ab affectu et fiducia, sed etiam ab intellectu et persuasionem: ita ut tales tam certo sciant se esse in gratia Dei, quam certo scimus

Quæritur efficitur testimonium, quod sit Filius Dei.

et eremianus Constantinopolim vel Alexandriam esse, ex eo quod passim omnes dicunt illas urbes esse et existere.

Dices: Testimonium hoc est a Spiritu Sancto, ergo est omnino certum.

Respondeo: in se quidem est certum, nobis tamen non est certum; quia non sumus certi omnino illud esse a Spiritu Sancto, non autem a diabolo. Unde I *Joan.* IV, 1, dicitur: « Probate spiritus, si ex Deo sint, » an diabolo, a natura et a *quæritur*. Experientia enim quotidiana docet plurimos hic falli. Nam heretici omnes jactant Spiritum Sanctum; qui tamen contraria docent et credunt, suntuque in sectas quam plurimas divisi, et quisque certo sibi persuadet se agi et illuminari a Spiritu Sancto, cum constet plerisque, imo omnes falli: nec enim Spiritus Sanctus contraria, præsertim erronea et hæretica, docet vel inspirat. Si in fide et certitudine fidei sue falli possunt, multo magis in certitudine gratiæ et charitatis falli possunt. Unde I *Cor.* IV, 4, Apostolus de se dubitat dicens: « Nihil mihi concis sum, sed non in hoc justificatus sum. » Apostolus ergo hic per hoc testimonium Spiritus Sancti, non vult inducere fidem specialem justitiæ ejusque fidelis, sed tantum vult corroborare spem nostram. Spes autem non exigit sui objecti plenam certitudinem, sed potius cum incertitudine et timore illud amittendi conjuncta est.

Quæres: Quodnam est hoc testimonium? Respondit primo Origenes, esse hoc, quod *experimur* nos ex amore legem Dei implere, non ex timore.

Secundo, Ambrosius et Anselmus respondent esse imitationem Dei et Christi; per illam enim similes Deo, ac consequenter filii Dei.

Tertio, Theodoritus respondet testimonium hoc esse sacram doctrinam, que docet Deo, quasi patri obediens, eumque invocantes esse filios Dei.

Quarto, Sedulus respondet esse Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Hic enim testatur nos esse filios Dei.

Quinto, optime S. Chrysostomus et Toletus respondent, testimonium hoc esse clamorem, de quo locutus est Apostolus vers. præced.; dum enim clamamus filiali affectu: *Abba, pater*, per Spiritum Sanctum, ipse clamor noster, et Spiritus Sanctus, auctor hujus clamoris, nobiscum testatur, ut habet Græcæ, spiritui, id est menti nostræ, nos esse filios Dei, maxime si accedat pia vita, mundi contemptus, celestium desiderium, innocentia, pax conscientiæ, libenter audire et cogitare de Deo et rebus salutis, zelus honoris Dei et salutis animarum, pro Deo multa pati, ac præsertim, si, ut Cajetanus solerter annotavit, quis in se hæc duo sentiat: primo, amorem Dei, ad prompte obediendum Spiritui Sancto; secundo, continuam Dei gubernationem, quasi paternam, qua se ad bona opera dirigat, et a peccatis gra-

viorebus custodiat; addit tertio S. Gregorius, lib. I *Dialog.* cap. 1, humilitatem, si illa cum aliis virtutibus jungatur; addit quarto S. Basilus, odium ingens peccati, ac zelum ad illud in se et in aliis extirpandum. Ita enim ipse, interrog. 296 in *Regul. Brevisioribus*, quaerit: « Qua ratione, inquit, persuaderi possit animæ cupiam, quod a peccatis sit libera et expurgata, ac consequenter quod Dei sit amica et filia? ac respondet: « Si quis in seipso animi affectionem illam similem David inesse animadvertit, apud quem est: Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; aut assecutum se preceptum illud Apostoli, qui dixit: Mortificate igitur membra vestra, que sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter que venit ira Dei super filios incredulitatis; ut vere dicere illud possit: Non adhesit mihi cor prævum, declinantem a me malignum non cognoscebam. » Deinde hujus odii peccati hoc dat signum: « Porro intelligi aliquis se in hujusmodi affectione positum, si etiam adversus peccantes admirabilem et horrore plenam sanctorum virorum misericordiam illam imitatus sit, velut David quidem, apud quem est: Vidi prævaricantes, et tabescebam; Apostoli vero, qui ait: Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Quodcumque igitur quis vel in suis, vel in alienis peccatis eo modo, quo diximus, animo affectus se esse animadvertit, tunc sine dubio credat se liberum esse a peccato, » ac consequenter se esse in gratia, adeoque esse filium Dei.

Denique tria hic similia signa dat S. Bernardus, serm. *De quatuor orandi modis*: « At forlasse quaeras, inquit, unde aut quomodo nosse poteris, utrum hanc consecutus sis indulgentiam. Sic nimirum conservandæ humilitatis gratia, divina solet pietas ordinare, ut quanto quis plus proficit, eo minus se reputet proficisse. » Ac post pauca: « Tunc ait Dominus paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et ambula. Et tu ergo primo, si jam surgis desiderio supernorum; secundo, si grabatum tollis, corpus scilicet a terrenis elevans voluptatibus, ut jam non feratur anima concupiscentiis ejus, sed magis ipsa, ut dignum est, regat illud, et ferat quo non vult; tertio, si demum ambulas, que retro sunt obliviscens, et ad ea que ante sunt te extendens, desiderio et proposito proficiendi: curatum te esse non dubites; neque enim surgere poteris, si non aliquatenus onus esset allevatum, nec grabatum tollere, nisi exoneratus magis; quia nec ambulare in fervore conversationis cum peccatorum gravi mole possibile est. »

Ex hisce signis et testimoniis oritur in anima nostra certitudo conjecturalis justitiæ et sanctitatis nostræ, que nobis sufficere debet, nec alia quaerenda est: Deus enim vult nostram spem

Detestari et abominari peccatum in eo et aliis est signum status gratiæ.

Trias signa a S. Bernardo forsan ad status gratiæ.

Certitudo conjecturalis justitiæ et sanctitatis nostræ.

mixtam esse formidare, nosque sollicitos ac suspensos tenere, ut securitate non torpescamus, sed cum metu et tremore, vigilanter et studiose nostram salutem operemur. Unde pulchre S. Gregorius, *epist.* 186, quae est libri sexti 22, ad Gregoriam, cubiculariam Augustae, petentem sibi dari plenam certitudinem (qualem pollicetur Novales nostri) et revelationem de remissione peccatorum suorum, ita rescribit: « Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subjunxit, importunam se mihi existere, quoadusque scribam mihi esse revelatum, quia peccata tua dimissa sunt, rem et difficilem, etiam et inutilem, postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui revelatio fieri debeat: inutilem vero, quia secuta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vite tuae ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quae dies quousque veniat, suspecta semper ac semper trepidam meture culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. » Deinde idipsum exemplo S. Pauli confirmat dicens: « Certe Paulus Apostolus jam ad tertium caelum ascenderat, in paradisi quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quae homini loqui non liceret; et tamen adhuc trepidans dicebat: Castigo corpus meum, et servituti subdico, ne forte aliis praedicans, ipse reprobus efficiar. Adhuc timet, qui jam ad caelum ducitur, et jam timere non vult, qui adhuc in terra conversatur? » Denique causam hujus incertitudinis subdit, dum ait: « Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentiae solet esse securitas: habere ergo in hac vita non debes securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: Beatus vir qui semper est pavidus. Et rursus scriptum est: Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. In paucis ergo hujus vite tempore mentem vestram necesse est ut tremor teneat, quatenus per securitatem apud sine fine postmodum exultet. »

17. SI AUTEM FILII (DEI SUMUS, ERGO) ET HEREDES — Dei sumus. Dices: Ergo non opus est bonis operibus. Si enim vita aeterna nobis obtingit ex hereditate, ergo non ex meritis bonorum operum.

Filiatio Respondeo: Nego consequentiam, quia filiatio haec accepta in baptismo, et consequenter jus ad hereditatem caelestem, conservanda et augenda sunt per bona opera, praesertim patientiae, quibus eandem hereditatem et gloriam, atque gloriae augmentum mereamur. Sic enim Deus ordinavit, ut qui facit iustitiam, justus sit et haeres Dei, utque tanta felicitas et gloria non nisi per labores, dolores et cruces, magnanque et multam patientiam, cum Christo nobis obtingat. Unde subdit Apostolus: « Si tamen compatimur (patrum cum Christo), ut et (cum eo) conglorificemur. » Nervose S. Cyprianus, *serm.* 2 *De Zelo et timore*: « Si hominibus, ait, letum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles

successive respondeat: quanto magis in Deo Patre letitia est, cum quis sie spiritualiter nascitur, ut actibus ejus et laudibus divina generositas praedicetur? » Et S. Augustinus, *epist.* 83 *ad Consentium*: « Cogitemus nos tanto similiores Deo, quanto esse poterimus ejus participatione juctiores. »

Nota: Apostolus duodecim hic argumentis hortatur fideles ad patientiam, et opera patientiae: singula enim ejus verba pondus habent, et ploragae novam rationem et stimulum suggerunt.

Primo enim ait: Si tamen compatimur, *q. d.* Christus dux noster in cruce preit, quidni cum quasi milites generosi sub crucis vexillo subsequamur?

Secundum est, cum subdit: Ut et conglorificemur, *q. d.* Non qualem qualem, sed ipsam Christi Filii Dei gloriam, pro premio assequemur, ut, sicut communis fuit nobis passio cum Christo, ita communis sit et gloria.

Tertium est, quod ait vers. 1: Non sunt condignae passiones, *q. d.* Modica passione emes gloriam immensam, quasi si obolo emeris totum orbem. Si quis etiam hostis coronatus aut gemmas in dorsum tuum conjecerit, non doleres, sed gauderes, colligeres eas; et, ut aiebat S. Juniperus: Talibus lapidibus lapidari vellem Parisius Aureliam usque. Haec gemma, hi lapides pretiosi, sunt tribulationes.

Quartum est, quod ibidem addit: Hujus temporis, *q. d.* Momentanea passione emes beatam aeternitatem.

Quintum est, vers. 19: Nam expectatio creaturae revelationem filiorum Dei expectat, *q. d.* Omnes creaturae nobiscum patiuntur et expectant, ut per nostram patientiam nobiscum gloriam et renovationem adipiscantur. Ergo pati oportet illarum tam exemplo, quam commodo, quia nostra patientia omnibus hanc gloriam conciliabimus.

Sextum est, quod ait ibidem: Revelationem filiorum Dei expectat, *q. d.* Copimus esse filii Dei, sed perficere oportet hanc filiacionem, ut per patientiam adoptionem et hereditatem filiorum Dei in caelis assequamur.

Septimum est, quod avert vers. 22: Omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc, *q. d.* Aliae creaturae ab exordio mundi hucusque palinant, homo autem brevi tempore vite suae: quidni ergo fortiter ferat brevem crucem, quam constanter creaturae aliae per tot saecula tulerunt?

Octavum, quod habet vers. 23: Expectantes redemptionem corporis nostri, *q. d.* Corpus hoc miserum et erumnosum per patientiam fiet impassibile et gloriosum: patientiam ergo hanc animose amplectamur.

Nonum est, vers. 24: Spe, inquit, salvi facti sumus, *q. d.* Certam habemus spem, nos brevi omni passione liberandos: spes haec animos exciet ad dura quavis toleranda. « O passi gra-

viora, dabit Deus his quoque finem, » et finem celerem.

Decimum est: Spiritus, inquit, adjuvat infirmitatem nostram, et postulat pro nobis: quidni ergo tali adjutore et succollatore fortiter crucem nostram humeris excipiamus?

Duodecimum est, vers. 28 et seqq.: Diligentibus, inquit, Deum omnia cooperantur in bonum. Feramus ergo alacriter infamiam, morbos, famem, erummas, persecutiones, mala omnia; quia haec omnia nobis Deus in bonum convertet.

Duodecimum est, vers. 29, quod patientes sint praedestinati: Deus enim suos amicos et electos praedestinavit, ut sint conformes Filio suo, tam in patientia, quam in gloria. Denique si Deus pro nobis, quis contra nos?

18. NON SUNT CONDIGNAE (S. Augustinus legit indignae sunt) PASSIONES HUIUS TEMPORIS AD FUTURAM GLORIAM (1), — scilicet quatenus passiones humane sunt et temporanae: eadem tamen ad gloriam futuram condignae sunt, quatenus sunt passiones gratiae Christi meritis innixae, seu quatenus haec passiones per gratiam Christi suscipiuntur et tolerantur. Explico: si passionum nostrarum naturam, vim, dignitatem, in se, et ut nostri sunt arbitrii, cum libere et voluntarie sufferuntur; si earundem acerbiteriam, multitudinem, durationem aliasque circumstantias naturales spectes, non sunt condignae ad futuram gloriam; si vero passiones haec spectes, prout gratia et charitate Dei informantur, ab aequa manant, sive prout ex Dei amore, fide, spe, cultu, obedientia et patientia Christiani suscipiuntur et tolerantur, sic condignae sunt ad futuram gloriam: sic enim sunt actus gratiae, charitatis, patientiae, etc.; gratia autem semen est gloriae. Itaque sicut semen, licet in se exiguum, vim tamen et efficaciam seminalem habet producendi flores, frondes et fructus: ita tam passio, quam actio manans ex gratia et charitate Dei, licet in se exigua sit, vim tamen habet et efficaciam producendi tum physice et dispositive (est enim gratia dispositio ad gloriam, illicque connaturalis), tum potius moraliter et meritorie gloriam caelestem et beatam. Hujus sententiae et axiomatis parallela

(1) Apostolus, laudatis superius atque commendatis insignibus beneficiis a Christo et Christianismo allatis, pegit ad caput de miseris quibus arguuntur Christiani. Objici poterat, cum tanta Christianae religionis laude haud facile conciliari posse pressuras et calamitates ubique obvias. Hanc offensam removet Paulus, tum admonitione, quod nondum omnimoda felicitas obtingere possit hominibus, quae potius futuro tempore reservetur, ac spe tantum capiatur, vers. 19-25; tum commendatione praesentis fructus, quem inter ipsas miseriae religio Christiana afferat, 26-29, quoniam nos certos reddit, secundum ordinationem divinae piis Dei cultoribus etiam mala ad bonum cedere, vers. 28, eosque olim fore felicissimos, exemplo Christi, cui non nisi per miseriae hujus vitae aditus ad summam felicitatis dignitatisque culmen pervenisset, vers. 29 seqq.

est ista quam S. Furseus audivit concinentes angelos: « Nullus labor durus, nullum tempus longum quo gloria aeternitatis acquiritur, » uti refert Venerabilis Beda, lib. III *Historiae Anglicae*, cap. XIX. Ergo nihil hic habent haeretici ut tollant meritum: nam eodem modo de Christo dicere poterat, imo dixit Apostolus: « Non sunt condignae passiones hujus temporis, tam Christi, quam nostrae scilicet, ad futuram gloriam. » Sicut ergo modicum auri valet equum aut bovem, tum sui valore et pretio, tum ex institutione et aestimatione hominum: sic modicum in se opus ex gratia factum, meretur vitam aeternam, tum sua ipsius dignitate et pretio, tum ex promissione et institutione Dei. Pari modo non sunt condignae voluptates hujus saeculi ad penas aeternas, quos tamen juste eos mereri qui iis indulgent, nemo negat.

Hic tamen jam dictis ad plenam explicationem sententiae hujus Paulinae adde: etiamsi opus bonum spectes, quatenus ex gratia et charitate fit, adhuc tamen proprie et adequate non est condignum ad tantam gloriam: licet enim cum ea proportionem quamdam habeat, non tamen aequam dignitatem; quae enim proportio est inter terrenam passionem et martyrium unius horum, cum aeterna et immensa gloria caelesti?

Audi S. Augustinum in *Sermonibus*, num. 272: « Serviat, ait, et fremat mundus, increpet linguas, coruscet armis; quidquid fecerit, quantum illud erit ad illud quod accepturi sumus? Appendo quod patior contra id totum spero: hoc quidem sentio, illud spero; et tamen incomparabiliter majus est quod speratur, quam quod auferitur. Quidquid est quod contra Christi nomen saevit, si potest vinci, tolerabile est: si non potest, proficit premio citius consequendo; et fidelis fine temporalis mali, transit in perceptionem aeterni boni. » Eodem dilemmate S. Sebastianus martyr (ut habetur in ejus Actis) SS. Marco et Marcelliano accerrime tentatis a suis parentibus, et jam nutantibus, persuasit constantiam in fide et martyrio, dicens: Omnis labor et dolor hujus vite obitus pro Christo, aut lentus et longus est, aut acer et intensus. Si acer, brevis est, et diu durare nequit mortemque accelerat; si lentus, tolerabilis est. Stare ergo fortiter, tolerare et lentos et acres dolores, quia hi parvius vobis coronam et gaudium immensum aequae ac aeternum.

Rursus: « Si quotidie, ait idem Augustinus, *serm.* 2 *De Festo omnium Sanctorum*, oporteret nos tormenta perferre, si gehennam ipsam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus volentem in gloria, et Sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni tantisque gloriae participes haberemur! » Vide eundem *serm.* 37 et 44 *De Sanctis*. Hinc aiebat S. Francisus: « Tanta est gloria, quam expecto, ut omnis me pena deleat, omnibus moribus, humiliatio omnis, persecutio omnis,

Passio et opus bonum quam proportionem habent cum gloria.

SS. Franc. cicuti dicitur a Abili de pseudo

passio et opus bonum quam proportionem habent cum gloria.

SS. Franc. cicuti dicitur a Abili de pseudo

mortificatio omnis. » Et Abibus, diaconus et martyr, ut habetur in Actibus, cum in persecutione Licinii sub annum Christi 316, Edessenam civitatem obiret, omnes confirmans ad pietatem et constantiam in fide, captus a Lysania, unguibus laceratus, suspensus, omnibusque membris distortis etque luxatus, rogatus a Præside, quamnam ei utilitatem tormenta conciliarent, que corpus illius tantum consumebant, respondit Christi Martiris: Non ad præsens usque tempus, inquit, nostra consistunt, nec ea solum sequimur, que cernuntur. Quod si tu quoque volueris aspicere ad spem et promissam nobis remunerationem, forte etiam dicēs cum Paulo: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis. » Qua de causa in ignem conjecit ore flammam excipiens, spirillum martyris Deo reddidit.

Hæc quoque pertinet illud S. Gregorii, lib. VI Moral., cap. viii: « Sancti viri, inquit, foris despecti sunt, et velut indigni omnia tolerant, sed dignos se supernis sedibus confidentes, eternitatis gloriam cum certitudine expectant. » Refert Joannes Moschus in *Prælo spirit.* (qui liber in II Nicæna Synodo generali citatur), cap. cxxx, quod Abbas Athanasius audivit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audit: « Nemo hæc ingrediendi negligens: abite, certe, contemnite vanitatem sæculi. »

Pulchre et apposite S. Bernardus, *De Conversione ad Cleric.*, cap. xxx: « Non sunt condignæ, ait, passiones hujus temporis ad præteritam culpam que remittitur, ad presentem consolationem gratiam que immittitur, ad futuram gloriam que promittitur nobis. » Et alibi: « Propter quatuor totam vitam nostram debemus Christo. Totos nos debemus satisfactioni pro peccatis præteritis, totos creatori, totos redemptori, totos future glorie. Ecce quatuor creditores, quibus nos totos debemus. »

19. NAM EXPECTATIO CREATURE REVELATIONEM FILIORUM DEI EXPECTAT. — Nota, *nam dat rationem præcedentium, q. d.* Certissimo in nobis, totique mundo revelabitur hæc gloria, quia omnis creatura cum avidissime expectat: videturque innatum et insitum a Deo illi hoc desiderium: quod sicut Deus illi inseruit, ita et exprobit.

EXPECTATIO. — Græce ἀνασπασθεῖς, id est sollicita, anxia, ut ait Theophylactus, et quasi erecto exsertoque capite expectatio. S. Hilarius, lib. XII *De Trinitate*, vertit, *longinqua*; Ambrosius, *frequens expectatio*, scilicet ab origine mundi. Componitur enim hæc Græca vox, ex ἀσπ, id est a, et σπασ, id est caput, et deus, id est videre; quia qui valde aliquid videre desiderant, porrecto capite, subinde illud prospiciunt aut suspiciunt in altum, ut in montes aut in cælum, quasi rem desideratam inde expectent.

Nota emphasis: Non dicit: Creatura expectat sed, Expectatio creaturæ expectat; q. d. Crea-

tura ita avide hæc gloriam expectant, ut videantur esse ipsa expectatio.

CREATURE. — *Primo*, Origenes, Theodoretus et Nazianzenus, orat. I *Contra Julian.*, et Cyrillus, lib. III *Theosori*, cap. I et VII, per creaturam intelligunt angelos, qui vanitati et servituti corruptionis non suæ, sed hominum, maxime electorum serviunt, et ab hac servitute liberantur in hominum resurrectione. Verum hæc expositio distorta et pene violenta videtur: nec enim angeli, cum sint beati, propter hominum vanitatem proprie dici possunt subjecti vanitati, et in ea esse involti, ab eaque fore liberandi, ut recte annotavit D. Thomas.

Secundo, S. Augustinus hic in expositione proposita supra, et lib. LXXXIII *Questionum*, Quæst. LXVII; Anselmus, Gregorius, lib. IV *Moral.*, cap. xli; Andreas Masius, in *Josue* cap. vi, vers. 13; Catharinus et Cajetanus hic: *omnis creatura*, inquit, id est omnis homo, qui est nodus et vinculum omnis creature, et microcosmus, et mundi miraculum, ut aiebat Trismegistus: quia nimirum homo ab omnibus creaturis aliquid participat, scilicet ab elementis esse, a plantis vegetari, ab animalibus sentire, ab angelis ratiocinari; et sic omnes creatura in homine et cum homine participant, optantque inde liberari. Homo enim, qui constituit statum volens deseruit, pressus justo mortalitatis pondere, nolens vanitati, id est mutabilitati corruptionis suæ servit. *Sic creatura* capitur pro homine, *Marci* cap. uli, vers. 13. Aliter etiam S. Augustinus supra: *Creatura*, inquit, id est homo infidelis, liberabitur a servitute corruptionis, id est a peccato; quia vocabitur ad fidem, fietque filius, ut postea libertatem glorie filiorum assequatur. Verum Apostolus loquitur hic de liberatione a corruptione, non peccati in hac vita, sed mortalitatis in futura.

Tertio, et optime *creatura* hic proprie accipitur. Nam, vers. 22, opponitur hominibus et filiis Dei. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, lib. IV *Hexameron*; Hilarius, lib. XII *De Trinitate*; Sotus, Adamus, Pererius et Toletus. *Creatura* ergo hic sunt cæli, elementa omniaque creata; ut sit prosopopœia, q. d. Paulus: Omnes creaturæ avidissime naturali appetitu expectant tempus, quo finem Dei gloriam donabuntur, ut cum eis quibus servierunt, quasi dominis, ipse quoque suam gloriam, renovationem ac perfectionem, tanquam famuli accipiant. Sic arbor pro appetitum, non rationem, nec animale, sed naturalem, dicitur expectare suum fructum, et semen suam messem, q. d. Apostolus: Atque hoc magnum est argumentum gloriæ illam nobis preparatam ingentem esse et inestimabilem, quod omnes creaturæ etiam insensibiles tota ad illam anhelent.

20. VANITATI CREATURE SUBJECTA EST NON VOLENS, SED PROPTER EUM, QUI SUBJECTI EAM IN SPE. — « Vanitas » hic est defectus mutabilitatis, et opera ser-

vilia, labores, passionēs et corruptiones, quibus creaturæ occupantur propter hominem, ut patet ex sequent. (1.) Hinc Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus et Oecumenius aiunt coelos esse corruptibiles, intellige qualitate, non substantia. *Secundo*, Erasmus Græcum παραστρα, vertit *frustrationem*, q. d. Natura non assequitur quod intendit, dum unum individuum ex alio propagat, ne species intercitat, ea re moliens quasi immortalitatem quamdam; sed frustra: nec enim eam assequetur ante resurrectionem nostram.

Tertio, Origenes, lib. I *Pentateuchon*, vii: Vanitas, inquit, hæc sunt corpora, in que anima ante corpus existentes ob peccata sua sunt detrusæ; et talia corpora sunt etiam sol, luna, imo et terra et cæli. Hæc enim omnia habent animas, que ante ea existerint, ac consequenter possunt ipsa peccare, iudiciumque Christi æque ac homines subiant. Hæc ergo corpora proprie expectant resurrectionem, et ut a corruptione liberentur, proprie sperant et ingemiscunt. Hæc est Origenis hæresis, de qua Epiphanius, *heresi* 64, et S. Hieronymus ad Avitum, absone sane et absurda. Est enim contra omnem rationem, philosophiam, experientiam.

NON VOLENS, — id est, non sponte (uti legit Comment. S. Hieronymo ascriptus, et Hilarius superius citatus), hoc est, non ex naturali inclinatione: queque enim creatura naturaliter amat suum esse, et conservari, suamque perfectionem, ideoque abhorret ab hac vanitate et corruptione. Ita D. Thomas. *Creatura* ergo vanitati huic subjecta est non sponte sua, sed propter eum (Deum Deique ordinationem) qui huic vanitati eam subiecit, propter hominem, ut scilicet illi serviat in hoc mortali statu.

IN SPE, — sub spe liberationis et commutationis in melius in communi hominum rerumque omnium resurrectione et renovatione.

21. CREATURA LIBERABITUR A SERVITUTE CORRUPTIONIS, IN LIBERTATEM GLORIE FILIORUM DEI. — *Primo*, Ambrosius legit in *libertate*, cum scilicet in illa erit, q. d. Cum libertatem, id est incorruptionem, adepti fuerit. Sic et Theodoretus.

Secundo, S. Chrysostomus: in, id est propter, vel in commendationem libertatis et glorie filiorum Dei. Sicut enim nutriti pueri regii, cum puer coronantur, et ipsa propter ipsum de bonis regis participat: ita pariter, cum homo gloria donabitur, hæc ejus gloriam cæteræ creaturæ, que homini servierunt, participabunt, inquit Chrysostomus.

Tertio et planius, « in libertatem, » id est in imitationem, vel ad exemplum libertatis filiorum Dei, ut similem quamdam libertatem, stabilitatem et immortalitatem creaturæ aliæ accipiant. In ergo

(1) V. g., solem et lunam pro lumine habuere; aurum et argentum irritamentum sunt cupiditatis, et multa alia, usui congrua data, superbia, gula, luxurie inseruiunt.

triplex est explicatio.

heresis Origenis soli, in cælis et elementis animam tribuit.

vanitas et mutabilitas a creatura inclinat.

vers. 21. triplex est explicatio.

per creaturam intelligit Pererius cælos, elementa et omnia creata, que corruptionis sunt in hominibus resurrectione expectant.

exemplarem, vel etiam finalem causam significat. Ita Pererius et Toletus (2).

Nota: Libertas glorie hic idem est, quod libertas gloriosa. *Secundo*, libertas hæc non natura, nec gratia, sed gloria, est liberatio ab omni miseria, infirmitate, afflictione, corruptione, adeoque ab omni malo animi et corporis, culpa et poenæ.

22. SCILICET QUOD OMNIS CREATURA INGENMISCIT ET PARTURIT USQUE ADHUC. — Hinc hæretici quidam apud S. Augustinum, *Quæst.* LXVII inter LXXXIII multa impia et inepta de angelis tradiderunt, v. g. quod omnes in dolore et gemitibus sint, donec nos homines penitus ab omni miseria liberemur. Verum hæc frivola sunt; et Apostolus non loquitur de angelis, ut dixi, sed de creaturis inanimis et irrationabilibus, q. d. Omnes creaturæ inanimæ anxie, et magno cum dolore finem malorum expectant. Est enim prosopopœia, ut notat S. Chrysostomus et Theophylactus, per quem Apostolus duo significat: *primo*, continuas et magnas passiones; corruptiones et mutabiles creaturarum; *secundo*, ab eis vehementem aversionem, ita ut si haberent sensum, gementur quasi parturientes, idque ab exordio mundi et lapsus hominis, usque nunc.

23. SED ET NOS IPSI PRIMITIAS SPIRITUS HABENTES, ET IPSI INTRA NOS GEMIMUS, ADOPTIONEM FILIORUM DEI EXPECTANTES. — Nota *primitias spiritus habentes*. *Primo* S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst.*, Quæst. LXVII, sic explicat, q. d. Nos Christiani, qui nos quasi primitias Deo obtulimus.

Secundo et melius, S. Ambrosius et Anselmus, q. d. Nos Apostoli, qui prima et potiora Spiritus Sancti dona accepimus, videmurque vobis admirabiles, gemimus tamen sub hoc onere corporis.

Tertio et optime, S. Chrysostomus, Theodoretus et Cyrillus, lib. XIV *Theosori*, cap. I: Omnes, inquit, Christiani (præsertim primitivæ illius Ecclesie) cum iustitia accipiunt primitias spiritus, quia primos fructus et pinguedinem spiritus, scilicet veram Dei cognitionem, et amorem, ac veram felicitatis spem habent et præbiant, idque sæpe cum affluentia divinæ consolationis; hæc enim gratia et hæc vita pia et christiana, sunt primitivæ redemptionis et liberationis a peccato, cui accedet consummata gratia, scilicet felicitas et glorie, et perfecta redemptio ac liberatio ab omni malo, que fiet in resurrectione: hæc enim erit corporis nostri redemptio a morto omnique miseria, ad quam gemimus et anhelamus. Nam Paulus hic non solum Apostolus, sed omnibus Christianis loquitur, ut patet vers. 15 et 24.

ADOPTIONEM. — Nota: In primo instanti justificationis infunditur homini caritas et gratia, post quam homo particeps fit divinæ nature, et consequenter acceptus ad gloriam, et hæres Dei;

(2) Alibi, etc. pro *iv*, id est, eo tempore quo filii Dei gloriosa fruuntur libertate.

vers. 22. Aliprimum liberatio est conditione angelos genere et versari in dolore.

creatura animam tribuit dicitur parturientes et sustinentur.

vers. 23. Triples occurrit verborum significatio.

Dulceda spiritus et consolationis primitivæ Ecclesie.

qualis creaturis sit expectatio gloriæ?

ideoque hoc ipso fit filius Dei adoptivus, sicut Christus est Filius Dei naturalis, ut patet vers. 17. Itaque adoptio nostra, qua adoptamur in filios et heredes Dei, contingit nobis in ipsa justificatione. Quod ergo hic Apostolus ait, in caelis demum dandam esse hanc adoptionem, intellige consummatam, quae est ipsa possessio juris et hereditatis, ad quam adoptati sumus, videlicet redemptio corporis nostri, quae partim erit liberatio a mortalitate et concupiscentia, partim gloria corporis ex animae gloria dimanans: ita S. Chrysostomus et S. Ambrosius, *epist.* 22. Adoptio ergo inchoata fit hic, sed perfecta erit in caelo. Pari modo de salute bifariam loquitur Apostolus: nam ad *Ti-tum*, III, 5, dicit: «Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis;» et contrario vero hic ait: «Spe salvi facti sumus.» Eadem enim ratio est salutis, quae adoptionis, scilicet salus inchoata est iustitia, qua salvamur a morte animae, puta a peccato; haec nobis contingit in baptismo, ut ipse dicit ad *Ti-tum*, III. Perfecta vero salus ab omni miseria et malo continget nobis in caelo: unde eam necdum habemus, sed speramus; et hoc est quod hic ait: «Spe salvi facti sumus,» *q. d.* Speramus salutem, quam hic per gratiam inchoavimus, compledam fore in nobis per gloriam in caelo (1).

Adoptio nostra contingit in iustitia hereditaria.

Adoptio et salus duplex: inchoata et perfecta.

Ver. 24. Non tantum fides, sed et spes necessaria ad salutem.

Bona invisibilia speranda pro malis presentibus.

24. SPE ENIM SALVI FACTI SUMUS. — *Tō enim* dat causam cur dixerit nos expectare hanc adoptionem filiorum in caelis, quia scilicet necdum re, sed tantum spe salvi facti sumus: per spem enim tendimus ad salutem, quam speramus nos adepturos in caelo. Hinc patet non solum fidem, sed et spem requiri ad salutem.

Tropologice vide S. Augustinum, *serm.* 23 *De Verbis Apostoli*, de longanimitate et constanti spe.

SPE AUTEM QUAE VIDETUR, NON EST SPE. — *q. d.* Spes, id est *res sperata*, si adsit, si possideatur, non amplius speratur. Transit Apostolus ab actu et habitu spei, ad ejus obiectum; unum enim cum altero connexum est. Pendet haec a sequentibus. Hisce enim verbis solatur Apostolus fideles, qui hic multa patiuntur, ob spem gloriae; suggerit enim saepe mens afflicta homini afflicto: Ubi est quod speras? vides tua mala quae pateris, non vides gloriam propter quam pateris. Huic suggestioni occurrit hic Apostolus dicens, nos mala praesentia videre, sed futura bona necdum videre, verum ea sperare, et per patientiam expectare debere.

NAM QUOD VIDET QUIS, QUID SPERAT? — Cur speret? *q. d.* Frustra quis sperat id quod jam videt, tenet et possidet. Est enim hic catachresis in verbo videt; videre enim hic ponitur pro quovis sentire, cognoscere, frui, possidere. Sic vulgo dicitur quispiam cernere hereditatem, id est eam adire et possidere. Est enim visus sensuum omnium

(1) «Redemptionem corporis nostri,» id est liberationem ab ejus fragilitate et miseriis in resurrectione gloriosa.

certissimum et nobilissimum, per quem mens obiecta visa quasi tangit et possidet. Loquitur enim Apostolus non de visione Dei, sed de gloria corporis possidenda: haec enim est redemptio corporis nostri, uti dixi.

Nota: haec Apostoli verba pari modo recte intorquentur contra fidem specularem haereticorum, si videlicet sic argumenteris: Peccator penitens sperare jubetur in Scriptura veniam per Christum, non ergo certus est de ea: quod enim videt quis, quid sperat? Pulchre S. Augustinus, *serm.* 20 *De Verbis Apostoli*, spem comparat ovo: «Spes enim, inquit, nondum pervenit ad rem, et ovum est aliquid, sed nondum est pullus (2).»

26. SIMILITER ET SPIRITUS ADJUVAT INFIRMITATEM

NOSTRAM (3). — Queritur hic, quod pertineat *τὸ similiter*. Respondeo, pertinet ad omnes effectus et dona Spiritus Sancti, quae toto hoc cap. lucusque recensuit Apostolus. Dixit enim vers. 11, quod «Spiritus Sanctus habitans in nobis, vivificabit mortalia corpora nostra,» et vers. 14, quod «Spiritus nos faciat filios et heredes Dei.» Rursum ibidem dixit, quod Spiritus Sanctus faciat nos clamare: Abba, pater. Denique vers. 23 (ad quem maxime hic respicit Apostolus) dixit, quod nos primitus Spiritus habentes gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes. Jam ulterius dicit, quod praeterea Spiritus Sanctus adjuvat nostram infirmitatem quam patimur. *q. d.* Dixi haec nos Spiritum Sanctum varia in nobis operari, ac praesertim facere ut gemamus et suspiramus ad gloriam caelestem: jam dico eundem Spiritum, sicut iam dicta in nobis operatur, ita similiter operari in nobis robur et auxilium, quo adjuvat infirmitatem nostram.

Rursum *τὸ et* hic idem est, quod praeter vel *insuper*, *q. d.* Spiritus Sanctus praeter gemitum, spem et patientiam, quae in nobis operatur, insuper adjuvat etiam in hoc gemita infirmitatem nostram, ut scilicet magna alacritate et fortitudine toleremus infirmitates animae et corporis, vitæque hujus corruptibilis, propter quae gemimus et suspiramus ad caelum, utque eas constanter superemus, maxime per orationem. Docet enim nos Spiritus Sanctus quid orare, et a quibus infirmitatibus liberari, a quibus non liberari, sed in his confortari, petere et orare debeamus. De infirmitate enim orandi hic vel maxime agi patet ex vocula causalis *nam*. quam subdit dicens: «Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus.»

(2) Commatum 24 et 25 sensum hunc dat Alliodorus: spe enim felices et beati (nunc) sumus (non tantum fide, nisi fide quae spem charitatemque amplectatur); atqui spes necessario futurum aliquid intendit, patientiam ergo et fortitudinem supponit ac requirit.

(3) Jam progreditur Paulus ad alium fructum, praesentem scilicet, quem inter ipsas miseriis religio Christiana afferat, quae sunt consolationes Spiritus Sancti cordibus nostris inhabitantis.

Jagela tur. Sicut specialia haereticorum.

Ver. 26.

Spiritus Sanctus operatur in nobis gemitum, robor, patientiam, et aliam bonam orationem.

Gratio enim propter in remedium est infirmitatum nostrorum ad eas superandas.

Est hic decimum argumentum, ut dixi vers. 17, quod fideles excitat Apostolus ad patientiam, scilicet, quod in omni passione et infirmitate habeamus opem et auxilium Spiritus Sancti, qui nos roborat et consolatur in omni tribulatione, quique postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Nota primo: Spiritus Sancti et Dei proprium est nos adjuvare. Hinc Cicero, lib. II *De Natura deor.*: «Jupiter, inquit, id est juvenis pater, a Poetis pater divumque hominumque dicitur, a majoribus autem nostris optimus maximus; et quidem ante optimus, id est beneficentissimus, quam maximus: quia majus est, certeque gratis prodesse omnibus, quam opes magnas habere.»

Nota secundo: Novem sunt praecipue hominis infirmitates ortae ex peccato, contra quas roborat Spiritus Sanctus. *Primo*, sunt morbi, erumnae et mala quaevis illata corpori vel animo; in his roborat nos Spiritus Sanctus, ut ea de manu Dei accipiamus, Deumque in eis laudemus.

Secundo est in intellectu ignorantia, quid hic et nunc agere aut fugere oporteat; et improvidentia, quid in futurum providere aut cavere hominem debet.

Tertio est in voluntate infirmitas ad amandum bona, solida et aeterna, quae nobis sunt abscondita; et ad contemnendum bona praesentia et caduca, quae sensus ferunt et alliciunt.

Quarta est in memoria infirmitas, ut recorderemur tum beneficiorum Dei, ut his grati simus; tum judiciorum Dei, quibus malos punit, bonos premiat; tum praecipitorum Dei; tum peccatorum nostrorum, ut his compungamur et poeniteamus.

Quinta infirmitas est in spiritu et appetitu concupisibili, ut spiritus concupiscentiae carnis relictur.

Sexta est in irascibili, ut iram, odium et vindictam contra eos, qui nobis malefaciunt aut maledicunt, contempsumus.

Septima infirmitas est ad aggrediendum opera ardua et heroica.

Octava est ad perseverandum in Dei obsequio et primo fervore.

De nona hac maxime, ut dixi, agit hic Apostolus.

NAM QUID OREMUS, SICUT OPORTET, NESCIamus, — quia sex modis in orando erratur: *Primo*, si bonum temporale petamus animae nociturum. Quocirca S. Augustinus in *Sermonibus*, sent. 212: «Fideliter, ait, supplicans Deo pro necessitatibus hujus vitae, misericorditer non auditur. Quid enim infirmo utile sit, magis novit medicus quam aegrotus. Si enim id postulat quod Deus praecipit et promittit, fiet omnino quod postulat; quia accipiet charitas quod parat veritas. *Secundo*, si ten-

Proprium est Dei nos adjuvare.

Novem praecipue hominis infirmitates ortae ex peccato.

Sex modis in orando erratur.

lione aut malo aliquo (ut Paulus stimulo carnis) quod prosit nobis ad humilitatem et alias virtutes, liberari oremus. *Tertio*, si quid petamus ex ambitione, ut filii Zebedaei petebant primas in regno Christi. *Quarto*, si quid petamus ex zelo indiscreto, ut fidem oportum ignem de caelo mitti in Samaritanos Christum respuentes. *Quinto*, si petatur id quod utilius est differri, ut per hanc dilationem studium orationis et meritum perseverantiae ac virtutum in nobis accrescat. *Sexto*, et maxime, si petamus statum, aut vitam, modumque certum: v. g. vivere in Religione, sacerdotio, matrimonio, cum Deus sciat alium statum nobis et nostrae complexioni magis convenire, ut in eo salvemur, vel plus gloriae adipiscamur. Plurimum enim in matrimonio et in saeculo dannauntur, qui in celibatu salvarentur, et contra. Hinc optima oratio est, petere quotidie ut Deus his mediis et viis nos regat et ducat, quae peccati non habent scandalum; quibus praevideat nos recta ad finem, id est vitam aeternam, perventuros, et in ea sanctorum ac beatorum futuros, ut in omni negotio, priusquam illud aggrediamur, oremus cum Propheta: «Domine, quid me vis facere? paratum cor meum; Deus; vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me;» et cum Josaphat rege, II *Paral.* xx, 42: «Cum ignoremus, Domine, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te;» tu me dirige per illas vias officia, exercitia, actiones et passionem, quibus praevides me ad celum majoremque gloriam perventurum: haec pie et sapienter Pererius et Salmeron.

IPSE SPIRITUS POSTULAT PRO NOBIS GEMITIBUS INENARRABILIBUS. — Querens quis sit hic «spiritus?» Respondet primo, Lyranus, esse angelum: angelus enim custos postulat pro nobis. Verum toto hoc capite angeli non meminit Paulus, et cum toto hoc capite saepius nominat spiritum, nunquam tamen intellexit angelum. *Secundo*, S. Chrysostomus, Theophylactus, (Eusebius) per spiritum accipiunt virum spirituales, puta ministrum Ecclesiae, cui in primitiva Ecclesia gratia orandi pro populo, qui saepe inutilia postulasset, data erat a Spiritu Sancto, qualis jam est sacerdos vel diaconus; illi enim ministro primitive Ecclesiae jam successit diaconus pro populo supplicans, et ministrans sacerdoti et Ecclesiae.

Tertio, S. Augustinus, tract. 6 in *Joan.*: «Spiritus, inquit, id est charitas ipsa gemit, charitas ipsa orat;» contra haec aures claudere non novit, qui illam dedit. Sic etiam explicat S. Anselmus Augustinum de more secutus.

Quarto, Theodoretus vult spiritum esse gratiam Spiritus Sancti, qua excitat oramus; vel esse spiritum orationis.

Quinto, alii volunt spiritum esse superiorem alii enim portionem gratia Dei illustratam et adju-

Animo vestigato et indiligenti orationum est ut Deus non ducat in conspectibus illis vis et modis, quibus praevideat nos ad salutem perventuros. Per spiritum hinc Lyranus intelligit angelum.

Alii ministrum Ecclesiae.

Alii charitatem.

Alii gratiam Spiritus Sancti, alii spiritum superiorem.

nam, qua spiritus vocatur, et carni contraria est, Geni. v. 17. Hec enim pars docet nos, ut petamus secundum Deum, id est ea que Deo placent, et ut respiciamus ea que carni grata sunt; et quanto magis caro suas voluptates concupiscit, tanto magis spiritus gemit et petit pro nobis instantius ea que nobis videt esse salutaria: unde Ethnici dicunt mentem deprecari semper ad optima. Hec sensus aptus est et commodus: sic enim sepe etiam hoc nomen « spiritus » accipit Apostolus.

Serbo, optime et planissime spiritus hic est ipse Spiritus Sanctus: hic enim est qui adjuvat infirmitatem nostram, quique docet nos quid orare debeamus, cum ipsi hoc sepe nasciamur: unde Apostolus hunc Spiritum opponit nobis, sive spiritui nostro, quia noster, id est naturalis et humanus est. Hec sensus est plurimorum Patrum, ut Origenis hic, Nazianzenii, orat. 5 De Theologia; Ambrosii, epist. 23 ad Horat.; Hilarii, in Ps. LXIV; Augustini, epist. 421, quæ est De orando Deo, xv, et aliorum.

Quæres secundo, quomodo Spiritus Sanctus postulat pro nobis? Respondent primo Arius et Macedonius, quia Spiritus Sanctus non est Deus, sed minor Pater, ideoque proprie Patrem orat et postulat pro nobis. Hanc heresim refellit S. Augustinus, lib. I Contra Macim., post initium, et alii.

Secundo, S. Augustinus, epist. 421 De orando Deo, cap. xv; Gregorius, lib. II Moral., cap. XXV, et Anselmus: Spiritus Sanctus, inquit, postulat, id est postulare et genere nos facit, ut sit hebraismus, quo cal ponitur pro hephit. Sic Matth. x, 20, dicitur: « Spiritus Patris, qui loquitur in vobis, » id est qui loqui vos facit. Pulchra similitudine hunc sensum illustrat Origenes hic: « Sicut, inquit, magister ut rudem plane discipulum litteras doceat, ad eum ruditatem se dimittit, primusque litteras pronuntiat, pueroque præit, ut puer repetens id quod pronuntiauit magister, id ipsum addiscat: ita Spiritus Sanctus, ubi perturbationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit et nescientem quid orare debeat, ut oportet, ipse quasi magister orationem præmittit, animoque nostro immittit, quam noster spiritus (si tamen discipulus esse Spiritus Sancti desiderat) prosequatur; ipse gemitus proponit et excitat in nobis, quibus noster spiritus discat ingemiscere, ut repropriet sibi Deum. » Hæc et plura Origenes.

Tertio et genuine, Spiritus Sanctus postulat, id est, desideria amorum suorum eorumque gemitus inenarrabiles in consistorio SS. Trinitatis quasi paracletus, id est advocatus noster, exponit magna instantia, magno pondere et magna auctoritate. Hæc enim omnia significat Græcum *ὑπερεπιπένη*, id est, *superepistolat*: nam tria sunt præeminentia Spiritus Sancti in postulando, quasi ipse præsit omnibus postulationibus, sitque quasi magister et prefectus libellorum sup-

plum nostrorum apud Deum: et Latium postulare, inquit Ulpianus, lib. I tit. De postulando, est desiderium suum, vel amici sui in iure apud eum qui iuris dictioni præest, exponere. Simili modo, vers. 34, dicitur Filius interpellare pro nobis. Ita Nazianzenus, orat. 2 De Filio, qui pro *ὑπερεπιπένη*, veritas, *ὑπερεπί*, id est legatione fungitur, legatum agit, et tanquam legatus, intermedium et interpres noster postulat pro nobis Spiritus Sanctus. Ita quoque exponit D. Thomas, III part., Quæst. XXI, art. 4.

Exponit autem Spiritus Sanctus hæc vota et hos gemitus nostros Sanctissimæ Trinitati, hoc ipso, quo illa per intellectionem divinam cognoscit, et intellectu ea proloquitur cum affectu et amore coram SS. Trinitate: licet enim intellectio hæc et locutio essentialis sit et tribus personis communis, attribuitur tamen vel Filio, cum nuda est et sola; vel Spiritui Sancto, cum jungitur amori, et ex eo promanet, ut hic fit. Caritas enim, amor et gratia attribuntur Spiritui Sancto, ut sapientia attribuitur Filio, potentia Patri. Vide D. Thomam et Doctores, I part., Quæst. XXXVII et XXXVIII.

GEMITUS INENARRABILIBUS. — Primo, S. Ambrosius, epist. 23: « inenarrabilibus, » inquit, id est celestibus et divinis: hi enim gemitus sunt Spiritus Sancti, cuius potentia, efficacia et modus agendi ac postulandi est inenarrabilis.

Secundo, S. Augustinus loco jam citato: « inenarrabilibus, » inquit, id est *ignotis*: gemitus enim et suspirium ad gloriam, quam non videmus, nec agnoscimus. Sic et Anselmus.

Tertio, Toletus: « inenarrabilibus, » inquit, id est occultis et inexplicabilibus; quia nimirum Spiritus Sanctus sepe per nostros gemitus alia petit et impetrat, imo contraria his que nos cupimus et petimus. Vix enim particulares, que cuique ut in cœlum recta tendat, convenientes sunt et congruæ, homini sepe ignota sunt et ineffabiles, solique Spiritui Sancto cognite. Unde de eo subdit Apostolus dicens: « Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, »

Quarto proprie et genuine, hi gemitus, quos in nobis excitat, et excitatos proponit SS. Trinitati ipse Spiritus Sanctus, dicuntur inenarrabiles, quia major est affectus interior charitatis suscitans illos gemitus, omni externo sermone; adeo ut eum viri sancti effari et sepe eloqui non possint, maxime dum cœlestem gloriam ejusque perfectissimam pacem flagrantissimo gemitu desiderant. Sic Apostolus gemit ineffabiliter, primo, ex tædio exilii et corporis hujus moribundum, dicens: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Secundo, ex desiderio oculi, dicens: « Cupio dissolvi et esse cum Christo. » Tertio, ex dolore et desiderio salutis aliorum, et perentium, dicens: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? » et: « Optabam anathema esse pro fratribus. » Ex dictis patet, hos gemitus inenarrabi-

Spiritus Sanctus quomodo SS. Trinitati orationes nostras exponat?

Quid intelligatur per gemitus inenarrabiles?

Sensus Originis.

Vers. 25.

Omnes tribulationes et passiones Sanctis cooperantur in bonum.

les in nobis esse subjective; in Spiritu Sancto vero eos esse partim effective, quia eos efficit in nobis, partim objective, quia eos ipse sibi tollique SS. Trinitati objicit et proponit, dum postulat pro nobis.

Rursum, ex hoc loco disce donum et efficaciam orationis, non in verbis, sed gemitu, affectu, desiderio, orationibus jaculatoriis et suspiriis ignitis consistere.

27. QUI SCRUTATUR, CORDA (puta Deus Pater), SCIT QUID DESIDERET SPIRITUS: QUIA SECUNDUM DEUM POSTULAT PRO SANCTIS. — Pendente hæc ab immediate precedentibus, q. d. Dixi nos nescire quid oremus, sed Spiritum Sanctum inspirare nobis orationes nostras casque offerre Deo, ac postulare pro nobis: idque nobis convenit et perutile est. Nam nos ipsi sepe non intelligimus orationes nostras, et per eas petimus res nobis noxias vel inutiles: Spiritus Sanctus autem eas intelligit, et per eas non intendit impetrare nobis nisi id quod nobis proficuum et salutare est. Deus autem scit, respicit et attendit, non quid nos desideremus, sed quid desideret et intendat Spiritus impetrare nobis a Deo, per preces quas nobis suggerit. Porro Spiritum Sanctum tantum intendere id quod nobis bonum est et salutare, patet ex eo, quod ipse « secundum Deum postulat pro sanctis, » quia nimirum illis postulat ea, quæ sunt secundum Deum Deique mentem et voluntatem, quæque Deo grata, sancta et accepta sunt; hæc autem nobis salutaria sunt. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius. Aliter Origenes: Spiritus Sanctus, inquit, postulat secundum divinitatem, seu quatenus ipse Deus est: Christus vero postulat secundum humanitatem, seu quatenus homo est. Sed hoc alienius est, nec satis coheret cum precedentibus; quæ enim hæc est ratio: Pater scit quid desideret Spiritus, quia ipse Spiritus, quia Deus est, postulat pro sanctis?

Spiritus Sanctus dirigat et corrigat amorem nostram.

Sensus Originis.

Vers. 25.

Omnes tribulationes et passiones Sanctis cooperantur in bonum.

Drosius et Hieronymus, de mens enim hactenus egit Apostolus. S. Augustinus, lib. De Corren. 4. Orat. cap. 1, addit « omnia, » etiam peccata Sanctis cooperari in bonum. « Nam prædestinati, ait, ex casu humilioris, caufiores et ferventiores resurgunt; » ita etiam explicat Anselmus et S. Thomas, S. Augustinum secuti. Sic e contrario S. Augustinus, serm. 78 De Temp. et Sollog., cap. XXVIII: « Improbis, ait, et reprobis omnia cooperantur in malum, et ipsa oratio eorum vertitur eis in peccatum. » Quod intellige non proprie et perse, sed per accidens, quia scilicet omnis gratia omniaque dona Dei, ac consequenter ipsa etiam oratio cedit reprobis in graviores culpam, et graviores damnationem, hoc ipso, quo hisce Dei donis abutuntur, dum his uti et per illa se convertere suamque salutem procurare noluunt. Est enim hæc ingens eorum ingratitude, neglectus et contemptus gratiæ Dei.

Adde, reprobos sepe orare perperam, scilicet illa que faciunt ad expendas suas concupiscentias et libidines: aut, si orent ea que bona sunt, non serio tamen orare, sed esse in sua impietate obstinatos, in earum indies se magis obdurare; itaque ex oratione omnibusque rebus adeo nihil proficere, ut potius peiores fiant, itaque omnia verant in majorem duritiam, et consequenter damnationem suam. Verum hæc sunt proter mentem Apostoli, qui hic non de peccatis, sed de tribulationibus agit, ut dixi. Ipsius enim mens est hortari fideles et sanctos ad omnes tribulationes fortiter perferendas, ex eo quod eis cedant et cooperentur in bonum.

Nota, Græcum *συνεργία*, tam verti potest in singulari cooperatur, quam in plurali cooperantur, ut sensus sit: Spiritus Sanctus diligenter Deum omnia cooperatur in bonum, facitque ut omnia quantumvis tristia et adversa, eis cedant in bonum; ita legit et intelligit Theodoretus.

Nota S. Bernardus, serm. De Fallacia vite presentis, Sanctis omnia cooperari, non ad libitum, non ad voluptatem, sed ad bonum. Quia sepe sibi suoque appetitui contraria, dura et molesta perferre coguntur; hæc tamen ipsa, puta molestia, dolor, morbi, mors omniaque acerba Sanctis, licet non ad voluptatem, ad bonum tamen eorum, sive patientiæ, sive humilitatis, sive continentiæ, sive aliarum virtutum, et ad bonum gloriæ tam presentis, quam eternæ cooperatur. Ita persecutiones Martyribus in bonum heroica fortitudinis et laureæ martyrii cesserunt, atque aliis in exemplum et stimulum, ut his semper creverit Ecclesia. Hinc canit Prudentius, hymno 4 in Casaravagust. Martyr. :

Nec furor quisquam sine laude nostrum Cessit, aut clari vacuus crocuis: Martyrum sepe numerus sub omni Grandine crescit.

« Ut » efficitur, ait Tertullianus in Apologeto.

Prædestinati quomodo omnia etiam peccata cooperantur in bonum, reprobis etiam virtutes in malum?

Sensus et intentio Apostoli in hisce verbis.

Ad quælibet bonum omnia Sanctis cooperantur.